

ИЗВЕШТАЈ
О РАДУ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ ДЕЦЕ И МЛАДИХ
ЗА 2011. ГОДИНУ

Београд,
Јул 2012. године

САДРЖАЈ

У В О Д		4
1.	Нормативни оквир за функционисање и трансформацију установа за децу и младе	5
2.	Подаци о установама за смештај деце и младих	7
2.1.	Домски смештај	8
2.2.	Додатне/друге делатности установа	11
2.3.	Људски ресурси у установама	15
3.	Структура и карактеристике корисника домског смештаја у установама за смештај деце и младих	17
3.1.	Подаци о корисницима у домовима за децу и младе	20
	3.1.1. Подаци о корисницима у домовима за децу и младе	21
	3.1.2. Корисници према дужини боравка, сметњама у развоју, образовању, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја	25
	3.1.3. Корисници према изложености насиљу	30
3.2.	Подаци о корисницима у домовима за децу и младе са сметњама у развоју	32
	3.2.1. Корисници према старости, роду, пребивалишту и разлозима смештаја	33

		3.2.2. Корисници према дужини боравка, сметњама у развоју, образовању, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја	36
		3.2.3. Корисници према изложености насиљу	39
	3.3.	Подаци о корисницима у заводима за васпитање деце и младих	40
		3.3.1. Корисници према старости, роду, пребивалишту и разлозима смештаја	41
		3.3.2. Корисници према дужини боравка, сметњама у развоју, образовању, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја	42
		3.3.3. Корисници према изложености насиљу	44
4.	Закључци и препоруке		46

УВОД

Интегралним извештајем о раду установа за смештај деце и младих приказан је рад установа за смештај деце и младих у 2011. години кроз делатности којима се установе баве, услуге које пружају и карактеристике корисника на домском смештају. Извештајем је обухваћено двадесет установа за смештај деце и младих - дванаест домова за децу и младе, пет домова за децу и младе са сметњама у развоју и три завода за васпитање деце и младих¹. Досадашња пракса извештавања о раду установа за смештај је била таква да су извештаји рађени појединачно за сваки тип домова. Извештај за 2011. уводи новину обједињујући сва три типа домова у једну целину приказујући појединачне, а затим и заједничке карактеристике домова за смештај деце и младих.

Извештај је сачињен искључиво на основу појединачних извештаја о раду установа за смештај деце и младих у 2011. години који су садржали два дела - наративни извештај и податке у Excel обрасцу за израду годишњих извештаја о раду. Ове податке је прикупио Републички завод за социјалну заштиту.

Извештај је организован у три главне целине. У првом делу приказан је нормативни оквир за функционисање и трансформацију установа за смештај деце и младих односно представљени су основни нормативни акти који уређују услуге смештаја деце и младих у Србији.

У другом делу приказани су основни подаци о раду установа за смештај деце и младих - подаци о домском смештају, додатним/другим делатности којима се установе баве и људским ресурсима којима установе располажу.

У трећем делу дата је структура и карактеристике корисника домског смештаја у установама за смештај деце и младих. Прво су дата основна обележја корисника за свих двадесет установа за смештај деце и младих, а затим и подаци о корисницима домског смештаја појединачно за сваки тип установа - домове за децу и младе, домове за децу и младе са сметњама у развоју и заводе за васпитање деце и младих.

¹ Називи установа тј. домова у овом извештају дати су према Одлуци о мрежи установа за смештај корисника из 2010. године која је била важећа за извештајни период у 2011.

Последњи део извештаја садржи закључке и препоруке превасходно са становишта идентификованих проблема у установама за смештај деце и младих и потреба корисника који су у овим установама.

1. Нормативни оквир за функционисање и трансформацију установа за децу и младе

Деинституционализација је један од приоритета реформе социјалне заштите. Трансформација резиденцијалних установа за децу, подстицај систему хранитељства и јачање улоге здравственог система у превенцији институционализације, уз развој услуга у локалној заједници, су кључне компоненте у овом процесу. Као резултат рада групе за трансформацију установа, у оквиру Министарства рада и социјалне политике, израђен је Свеобухватни план трансформације резиденцијалних установа социјалне заштите за децу који обухвата период од 5 година (2009 – 2013) и предвиђа низ активности са циљем смањења укупних резиденцијалних капацитета за децу, развоја нових услуга и сервиса као и унапређење квалитета заштите у оквиру система социјалне заштите. Планирано је да капацитети установа за децу који остају слободни буду усмерени ка развоју услуга у локалној заједници и подршку деци, укључујући децу са сметњама у развоју.

Нормативни акти који у највећој мери уређују услугу смештаја деце и младих у систему социјалне заштите у Републици Србији су Закон о социјалној заштити и Уредба, односно Одлука о мрежи установа социјалне заштите.

Закон о социјалној заштити важи од априла, 2011. године. Законом се обезбеђује нормативна подршка наставку реформских активности у домену социјалне заштите и дефинишу права и одговорности различитих актера у систему социјалне заштите на националном и локалном нивоу. Законом о социјалној заштити дефинисане су следеће групе услуга социјалне заштите: услуге процене и планирања, дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге и услуге смештаја.

Карактеристика Закона о социјалној заштити је и успостављање система заснованог на плуралитету пружалаца услуга и изједначавању услова за пружаоце из јавног, невладиног и приватног сектора кроз процес лиценцирања и успостављања минималних стандарда

квалитета услуга. У току је израда подзаконских аката који ће омогућити његову примену. Важан подзаконски акт који је у изради је Правилник о минималним стандардима за пружање услуга социјалне заштите, који се ради на основу постојећег предлога минималних стандарда квалитета за услуге социјалне заштите и садржи заједничке и посебне структурне и функционалне стандарде. Правилником ће се регулисати минимални стандарди квалитета социјалних услуга које ће морати да испуњава сваки пружалац услуга.

Услуге смештаја обезбеђују се (члан 47.) смештајем корисника у:

- 1) сродничку, хранитељску и другу породицу за одрасле и старије (у даљем тексту: породични смештај);
- 2) дом за смештај корисника, укључујући мале домске заједнице (у даљем тексту: домски смештај);
- 3) прихватилиште;
- 4) друге врсте смештаја, у складу са законом.

Према закону се домским смештајем кориснику обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба, здравствена заштита, а деци се обезбеђује и приступ образовању (Члан 51).

Домски смештај обезбеђује се кориснику коме се не могу обезбедити или није у његовом најбољем интересу, останак у породици, услуге у заједници или породични смештај. Детету млађем од три године не обезбеђује се домски смештај, осим у изузетним ситуацијама, када за то постоје оправдани разлози, с тим што на смештају не може провести дуже од два месеца, осим на основу сагласности министарства надлежног за социјалну заштиту.

Услуге домског смештаја пружају се кориснику тако да обезбеђују припрему за његов повратак у биолошку породицу, одлазак у другу породицу, односно његову припрему за самосталан живот, у складу с породичним ресурсима, његовим потребама и најбољим интересом (став 3, Члан 52).

Домски смештај се обезбеђује као: стандардни смештај, смештај уз интензивну или додатну подршку, ургентни смештај, повремени смештај и друга врста домског смештаја (члан 53.).

Члан 54. закона такође предвиђа да дом за смештај деце и младих не може имати капацитет већи од 50 корисника. За установе које су у процесу трансформације на основу плана трансформације установа Закон предвиђа право на ограничену лиценцу која се издаје уколико установа не испуњава стандарде услуге у погледу простора, опреме, организације и броја ангажованог особља (члан 180). На тај начин се установама оставља простор да у наредном периоду ускладе своје капацитете и остале стандарде предвиђене нормативима.

Други значајан нормативн акт којим се ближе дефинише основна делатност установа социјалне заштите за смештај корисника и прецизно одређују капацитети и групе корисника је Уредба о мрежи установа социјалне заштите. Важећа Уредба о мрежи установа социјалне заштите² донета је у марту 2012. године.

Будући да су установе за 2011. годину извештавале према претходној Одлуци о мрежи установа социјалне заштите за смештај корисника из 2010. године³, интегрални извештај о раду установа за децу и младе, у смислу терминологије, капацитета и других делатности установа прати Одлуку о мрежи из 2010. године која је била важећа у 2011. години.

2. Подаци о установама за децу и младе

Интегралним извештајем о раду установа за смештај деце и младих обухваћено је 20 установа, од тога 12 домова за децу и младе, 5 домова за децу и младе са сметњама у развоју и 3 завода за васпитање деце и младих. С обзиром на регионалну распрострањеност установа, 4 установе се налазе у Београду, 6 у Војводини, 4 у Шумадији и Западној Србији и 6 установа у Источној и Јужној Србији.

² Уредба је објављена у "Службеном гласнику РС", бр.16/2012 од 7.3.2012. године.

³ Одлука је објављена у „Службеном гласнику РС“, бр. 98/210. од 24.12.2010. године

Овај део извештаја је фокусиран на делатности којима се установе баве тј. на домски смештај, додатне тј. друге делатности којима се установа бави и људске ресурсе којима установе располажу.

2.1 Домски смештај

Укупни капацитет домског смештаја у установама за смештај деце и младих у 2011. години био је 2495 места. Укупан број корисника у 2011. био је 2598, а на дан 31.12. 2011. у овим установама боравило је 2272 корисника. У табели 1. дат је приказ капацитета и кретање броја корисника према типу установе за смештај деце и младих.

Табела 1. Домски смештај

Тип установе	Капацитет	Укупан број корисника (1.1.2011. - 31.12.2011.)	Број корисника на дан 31.12.2011.
Домови за децу и младе	935	931	718
Домови за децу и младе са сметњама у развоју	1466	1553	1485
Заводи за васпитање деце и омладине	94	114	69
Укупно	2495	2598	2272

Закон о социјалној заштити предвиђа да дом за смештај деце и младих не може имати капацитет већи од 50 корисника и шта се очекује од установа у процесу трансформације. Извештаји установа за смештај деце и младих за 2011. годину показују да 7 установа (35%) смештају већи број деце од законом прописаног (50) те ће ове установе у наредном периоду кроз процес трансформације морати да ускладе смештајне капацитете као и број корисника са нормативима.

Услови становања корисника домског смештаја

Будући да је Правилник о минималним стандардима за пружање услуга социјалне заштите још увек у фази израде, податке о појединим аспектима услова становања корисника добијене извештајима о раду установа за 2011. годину посматрали смо из два угла, односно у односу на важеће правилнике⁴ те у компарацији са стандардима који се налазе у Нацрту поменутог Правилника о минималним стандардима. У оквиру услова становања корисника домског смештаја за које смо прикупљали податке издвојили смо поједине аспекте који се односе на спаваонице, просторије за дневни боравак, трпезарије и приступачност објекта и услуга које установа пружа особама са инвалидитетом.

У односу на важеће правилнике, установе су у 2011. години углавном испуњавале стандарде везане за квадратуру спаваоница. Наиме, извештаји показују да само две установе за смештај деце и младих са сметњама у развоју не задовољавају прописану квадратуру спаваоница, односно имају мање од 5 квадратних метара по кориснику. Нацрт новог Правилника о минималним стандардима не прецизира оптималну квадратуру спаваоница по кориснику, већ у члану 32. наводи да у једној спаваоници треба да буду смештена највише 4 корисника.

Са тог аспекта посматрано, биће нужно да установе у перспективи ураде доста промена када је реч о спаваоницама, јер подаци из 2011. године показују да је 66,5% корисника у сва три типа установа за смештај деце и младих боравило у вишекреветним собама (пет и више кревета) и то у просеку 7 корисника у једној вишекреветној соби. У установама за смештај деце и младих са сметњама у развоју ситуација је најнеповољнија, од укупног броја корисника на домском смештају у овим установама, 88% корисника је смештено у вишекреветне собе.

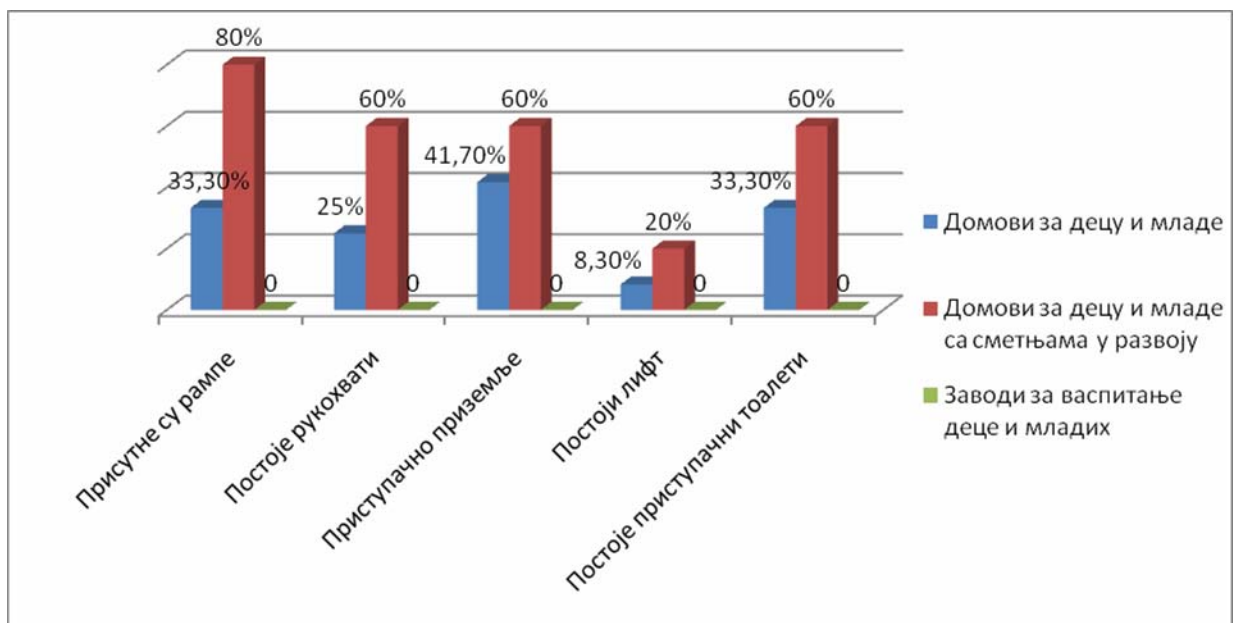
Према још увек важећим Правилницима, уочено је да су просторије за дневне боравке (заједнички простор за боравак корисника) испод прописа у 60% домова, а у 40% на нивоу или изнад прописа, тј. дневни боравак заузима најмање 3м² по кориснику. Нацрт

⁴ Правилник о ближим условима за почетак рада и обављање делатности и нормативима и стандардима за обављање делатности установа социјалне заштите за смештај деце и омладине ометене у развоју (Правилник је објављен у "Службеном гласнику РС", бр.88/93). и Правилник о ближим условима за оснивање и нормативима и стандардима за обављање делатности установа социјалне заштите за смештај деце и омладине без родитељског старања и деце и омладине са поремећајима у понашању (Правилник је објављен у "Службеном гласнику РС", бр.88/93, 121/2003, 8/2006 и 63/2006.)

правилника о минималним стандардима пак уводи новине када су стандарди за просторије дневног боравка у питању. Простор дневног боравка према Нацрту правилника треба да износи 1,5 квадратних метара по кориснику уз одредницу да просторије морају да буду прилагођене несметаном функционисању корисника. С обзиром да је реч о мањој квадратури предвиђеној за дневни боравак, већина установа је у 2011. години задовољавала овај аспект становања корисника дефинисан према Нацрту новог правилника. Простор за трпезарије и радионице у већини ових домова постоји али је углавном испод важећих прописа.

У установама за смештај деце и младих смештена су и деца са сметњама у развоју па су кроз годишње извештаје о раду испитивани и поједини аспекти приступачности ових установа особама са инвалидитетом - постојање рампи, рукохвата, приступачног лифта, приземља и тоалета. Према извештајима о раду у 2011. години домови за децу и младе са сметњама у развоју у већој мери задовољавају испитиване аспекте приступачности. Домови за децу и младе делимично задовољавају аспекте приступачности што је изузетно неповољно јер је од укупног броја корисника у овим домовима 43,3% корисника са сметњама у развоју, односно 3,2% са телесним инвалидитетом. Заводи за васпитање су у свим наведеним аспектима потпуно неприступачни особама са инвалидитетом. (графикон 1.)

Графикон 1. Удео установа које имају обезбеђену приступачност у појединим аспектима

2.2. Додатне/друге делатности установа

Према Одлуци о мрежи установа социјалне заштите за смештај корисника установе за смештај, уз сагласност оснивача, могу обављати и другу врсту делатности из области социјалне заштите која мора бити сагласна основној делатности.

У табели 2. приказане су додатне делатности установа кроз организационе јединице.

Табела 2. Додатне делатности установе-организационе јединице

Организациона јединица	Капацитет	Укупан број корисника (1.1.2011. - 31.12.2011.)	Број корисника на дан 31.12.2011.
Прихватилиште за децу и младе	83	260	54
Прихватна станица за децу и младе	80	472	35
Матерински дом	30	37	10
Интернатски смештај	345	391	346
Центар за смештај малолетних странаца без пратње родитеља, односно старатеља	22	72	11
Трафикинг (Служба за координацију заштите жртава трговине људима)	-	88	0
Укупно	560	1320	456

Смештајем у прихватилиште корисницима се обезбеђује краткотрајан смештај и осигурава безбедност, изналагање одрживих решења за кризне ситуације, задовољење њиховим основних потреба и приступ другим услугама.

Прихватилиште за децу и младе постоји у пет установа: Завод за васпитање деце и младих Београд, Завод за васпитање деце и младих књажевац, Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Београд, Дом за децу и омладину "Споменак" Панчево, Домско одељење Центра за социјални рад „Младост“ Крагујевац. Укупни капацитет прихватилишта за децу и младе у свим овим установама је 80. Укупан број корисника у 2011 је 260, а на дан 31.12.2011 у прихватилиштима је било 54 корисника. Нових корисника у 2011 години било је 156.

Прихватна станица за децу и младе постоји као организациона јединица у девет установа: у сва три Завода за васпитање деце и младих, у Центру за заштиту одојчади, деце и омладине Београд, Дому за децу и омладину "Мирослав Антић- Мика" Сомбор, Дому за децу и омладину "Душко Радовић" Ниш, Дому за децу и омладину "Споменак" Панчево, Дому за децу и омладину „Јефимија" Крушевац, Дому "Колевка" Суботица. Укупни капацитет прихватне станице у овим установа је 80, у 2011 години је било укупно 472 корисника, од тога је у 2011. години било 359 нових корисника, а на дан 31.12.2011. 35 корисника.

Матерински дом постоји у две установе, у Центру за заштиту одојчади, деце и омладине Београд и Дому "Колевка" Суботица. У материнским домовима је у 2011. години боравило 37 корисника.

Интернатски смештај постоји у Дому за децу и омладину "Петар Радовановић" Ужице, Дому за децу и омладину "Станко Пауновић" Неготин и Дому за децу и омладину „Јефимија" Крушевац. У току 2011. године на интернатском смештају је било 391 корисник.

Центар за смештај малолетних странаца без пратње родитеља, односно старатеља постоји у Заводима за васпитање деце и младих у Београду и Нишу. У оквиру ове две установе је у току 2011. године било смештено 72 малолетних странаца без пратње родитеља или старатеља.

Трафикинг служба за координацију заштите жртава трговине људима у оквиру Завода за васпитање деце и младих Београд је у току 2011. године пружала помоћ и подршку код 88 корисника.

Развој отворених облика заштите и разноврсних услуга и програма подршке у локалној заједници је неопходан услов деинституционализације система социјалне заштите. Из тог

разлога континуирано се кроз годишње извештавање прати у којој мери установе за смештај корисника одговарају овим изазовима.

Поред услуга домског смештаја и организационих јединица у сва три типа установа за децу и младе постоје и капацитети за услуге дневног боравка, становања уз подршку и предаха.

Табела 3. Капацитети установа за друге услуге и број корисника

Друге услуге	Капацитети	Број корисника у 2011
Дневни боравак	100	114
Становање уз подршку	38	36
Предах	23	27

Услугу дневног боравка у 2011. години пружало је укупно пет установа за смештај деце и младих, а користило је укупно 114 корисника. Услугу дневног боравка пружале су следеће установе:

- Дом "Колевка" Суботица за 25 корисника из локалне заједнице,
- Дом "Ветерник" Нови Сад за 26 корисника из локалне заједнице
- Домско одељење „Младост”, Крагујевац (уз ЦСР) за 27 из локалне заједнице
- Дом за децу и омладину „Петар Радовановић” Ужице за укупно 25 корисника, 8 корисника из установе и 17 корисника из локалне заједнице
- Завод за васпитање омладине Ниш за 11 корисника, 5 корисника из установе и 6 корисника из локалне заједнице

Услугу становања уз подршку у 2011. години пружало је укупно пет установа за смештај деце и младих, а користило 36 корисника:

- Дом „др Никола Шуменковић” Стамница за 10 корисника из установе

- Дом "Ветерник" Нови Сад за 10 корисника, 4 из установе и 6 из локалне заједнице
- Дом за децу и омладину „Споменак” Панчево за 11 корисника, 10 из установе и 1 из локалне заједнице
- Дом за децу и омладину „Јефимија” Крушевац за 1 корисника из установе
- Домско одељење „Младост” Крагујевац (уз ЦСР) за 4 корисника, 2 из установе и 2 из локалне заједнице

Услугу предаха у 2011. години пружао је Дом за децу и омладину „Душко Радовић” Ниш за 27 корисника. Завод за васпитање деце и омладине Књажевац је имао капацитет за 5 корисника ове услуге, али током године није имао кориснике јер нису били створени инфраструктурни услови. Реализација ове услуге очекује се у 2012. години у складу са динамиком пројекта у оквиру којег се успоставља услуга предаха.

Услугу СОС телефона у 2011. години пружао је Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Београд.

Из извештаја установа за 2011. годину уочљиво је да услуге у локалној заједници треба и даље унапређивати и развијати што јаче мреже пружалаца услуга на локалу. У том смислу је значајно поменути да су у оквиру процеса трансформације и децинституционализације на националном и локалном нивоу у протеклих неколико година реализује пројекат *Мале домске заједнице*⁵ који бележи и прве позитивне резултате. Реч је о формирању три мале домске заједнице при домовима за децу и омладину „Душко Радовић” у Нишу, „Христина Маркешкић” у Алексинцу и „Станко Пауновић” у Неготину. Укупно 36 деце са сметњама у развоју из дома Кулине је до сада измештено у мале домске заједнице. У току су припреме за организовање још две мале домске заједнице, једне у Београду и једне у Бањи Ковиљачи.

⁵ Реч је о пројекту Министарства рада и социјалне политике подржаним од стране италијанске кооперације за развој Министарства спољних послова Републике Италије у сарадњи са УНИЦЕФ-ом Србија.

2.3. Људски ресурси у установама за смештај деце и младих

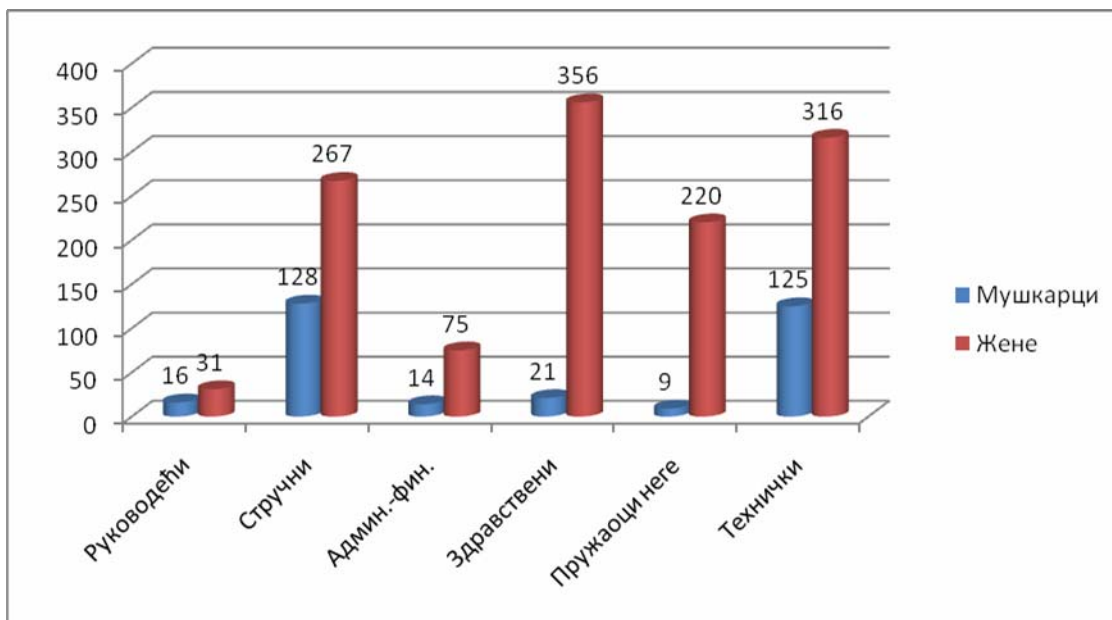
У установана за смештај деце и младих је 1578 укупно запослених.

Број запослених је у сва три типа установа нешто већи него што је предвиђено нормативом. Све установе се у финансирању кадрова снажно ослањају на централни буџет, док су доприноси локалних самоуправа мали. У изразито малом броју случајева запослене финансирају саме установе.

У домовима за децу и младе са сметњама у развоју преовлађују технички радници и то спремачице, пегларке и праље, здравствени радници (медицинске сестре) и пружаоци неге (неговатељице). У структури запослених у домовима за децу и младе преовлађују стручни радници (васпитач) и технички (спремачице). Стручни радници доминирају и у Заводима за васпитање деце и младих, међу којима су доминантни педагози и специјални педагози.

Посматрано према родној структури у свим установама за смештај деце и младих доминирају жене у 80,2%, док је удео мушкараца у укупном броју запослених 19,8%. Родну структуру према радном месту у свим установама за смештај деце и младих детаљније приказује графикон бр. 2.

Графикон 2. Запослени радници у свим установама према роду и радном месту

Према извештајима установа, у 2011. години покренуте су укупно две притужбе корисника против запослених радника, од тога обе у домовима за децу и младе. Поред тога, покренуто је и дванаест дисциплинских поступака против радника установа, девет у домовима за децу и младе са сметњама у развоју и три дисциплинска поступка у домовима за децу и младе.

Запослени у установама су у 2011. години похађали различите програме обуке и стручног усавршавања. Програме обуке који су акредитовани у систему социјалне заштите похађало је укупно 120 радника, неакредитоване програме обуке укупно 135 радника, а различите семинаре, саветовања и конференције 357 радника установа.

С обзиром на потребу за стручним усавршавањем, 113 руководићих и стручних радника је изјавило да има потребу за стручним усавршавањем у области *Стручни поступци и процедуре*, а 290 радника за усавршавањима у области *Заштита деце и младих*.

Међу програмима обуке који су акредитовани у систему социјалне заштите, идентификовано је неколико програма обука за којима постоји највећа потреба и заинтересованост. То су следећи програми:

1. Програм основне обуке за рад са децом и особама са сметњама у развоју
2. Подршка развоју животних вештина за социјалну интеграцију младих
3. Подстицање просоцијалног и превенција агресивног понашања младих

4. Програм подршке професионалцима у раду са децом и младима са проблемима у понашању
5. Превенција синдрома сагоревања код професионалаца у социјалној заштити
6. Програм подршке младима који напуштају заштиту за осамостаљивање и живот у породици
7. Примена групног рада у систему социјалне заштите

Установе за децу и младе смештају и подржавају децу и младе врло различитих карактеристика и проблема. Да би пружили квалитетне услуге оне морају да обликују мере подршке индивидуализовано, а за то су потребни већи капацитети на шта, на пример указује извештај из једне установе.

Протекла година је била изузетно тешка из више разлога.

Наставио се тренд из претходних година када су се у установу смештала деца старијег узраста и са (понекад веома озбиљним) ризицима у развоју, чије потребе су веома сложене и комплексне и захтевају посебне услове за рад. Ово је посебно значајно када се ради о деци и младима са вишеструким или психијатријским сметњама.

Популација која тренутно борави у установи захтева високо индивидуализовани приступ у раду за шта у овом тренутку не постоје довољно добри услови. Подсећамо да у дому борави десет пунолетних корисника, да их има дванаесторо на медикаментозној терапији одређеној од стране дечијег психијатра (постављене дијагнозе су најчешће поремећај понашања или мешовити поремећај понашања и емоција, а симптоми су веома хетерогени - од депресивних до екстремне агресивности) осморо деце има изречене судске мере, од чега тројица младића ПНОС. Снижени интелектуални потенцијали, изузетно лоша претходна искуства и адолесцентни период у којем се налазе практично сва смештена деца и који је сам по себи кризан и носи озбиљне потресе и застоје у развоју додатне су тешкоће у стручном раду.

У установи бораве деца са искуством живота на улици, деца жртве озбиљног занемаривања и злостављања, деца и млади који су користили ПАС, заснивали више ванбрачних заједница, па чак и девојка која је родила дете. За овако хетерогену популацију немогуће је креирати услове, атмосферу и активности које обезбеђују "мирну свакодневницу", а о спровођењу озбиљнијег третмана не може бити ни говора.

Иако је у установи у току прошле године почео да се примењује когнитивно бихејвиорални приступ у раду са децом уз примену система бодова и нивоа не можемо бити задовољни резултатима. Неопходно је да сви запослени радници прођу истоврсну едукацију и буду оспособљени за доследну примену изабране методологије.

Неискуство, и још увек у недовољној мери успостављен ауторитет младих људи који су почели да раде у дому, у овом тренутку представљају посебну (отежавајућу) околност у којем

установа функционише када је реч о стручном раду.

Из извештаја за 2011. годину
Дома за децу и омладину „Споменак”, Панчево

3. Структура и карактеристике корисника домског смештаја у установама за смештај деце и младих

У овом делу извештаја биће приказане карактеристике корисника у установама за смештај деце и младих. Најпре су дата основна обележја корисника за свих двадесет установа за смештај деце и младих а затим и подаци о корисницима домског смештаја појединачно за сваки тип установа. За овакав приступ смо се определили због прегледности и одређених специфичности које су условљене самом делатношћу установа. Наиме, иако су ове установе за смештај деце и младих оне на смештају имају и одрасле па чак и старије кориснике. Ово се превасходно односи на домове за смештај деце и младих са сметњама у развоју уз изузетак једног одраслог корисника у домовима за децу и младе. С друге стране у установама за смештај одраслих корисника било је у 2011. години 399 деце и младих или 8,6%⁶.

Укупан број корисника у 20 установа за смештај деце и младих у 2011. години био је 2598. Нових корисника у 2011. години било је 237, а на дан 31.12.2011 било је 2272 корисника.

Табела 4. Укупан број корисника - Домски смештај збирна установе за смештај деце и младих

Тип установе	Укупан број корисника (1.1.2011. - 31.12.2011.)	Нови корисници у 2011. години	Број корисника на дан 31.12.2011.
Домови за децу и младе	931	131	718
Домови за децу и младе са сметњама у	1553	56	1485

⁶ Видети детаљније у Извештају о раду установа за смештај одраслих корисника за 2011.годину.

развоју			
Заводи за васпитање деце и омладине	114	50	69
Укупно	2598	237	2272

Од укупног броја корисника у 2011. години на домском смештају у установама за децу и младе било је 1222 деце (47%), 619 младих (23,9%), 739 одраслих (28,4%) и 18 старијих (0,7%) корисника.

Табела 5. Старосна структура корисника у установама за смештај деце и младих

	Деца 0-17	Млади 18-25	Одрасли 26 -64	Старији 65+	Укупно
Домови за децу и младе	665	265	1	0	931
Домови за децу и младе са сметњама у развоју	467	330	738	18	1553
Заводи за васпитање деце и омладине	90	24	0	0	114
Укупно	1222	619	739	18	2598

У свих 20 установа за смештај деце и младих, од укупног броја корисника 76,2% је са сметњама у развоју/инвалидитетом. Висок удео корисника са сметњама у развоју/инвалидитетом условљен је с једне стране повећањем броја деце и младих са сметњама у развоју у домовима за децу и младе, услед трансформације ових установа у

претходном периоду. Са друге стране, скоро сви корисници у домовима за децу и младе са сметњама у развоју имају одређене сметње у развоју /инвалидитет⁷.

Табела 6. Удео корисника са сметњама у развоју/инвалидитетом у установама за смештај деце и младих

	Укупан број корисника	% корисника са сметњама у развоју
Деца	1222	67,3%
Млади	619	66,4%
Одрасли	739	98,6%
Старији	18	100%

У установама за смештај деце и младих у 2011. години било је 82 деце узраста до три године односно 3,2% од укупног броја корисника у овим установама. Децу до три године смештају две установе, Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Београд и Дом „Колевка“ Суботица. Деца до три године су детаљније приказана у наставку извештаја.

3.1. Подаци о корисницима домског смештаја у домовима за децу и младе

У овом делу извештаја биће представљене карактеристике корисника (деце и младих) који су у току 2011. години били смештени у домовима за смештај деце и младих. Ову групу установа по Одлуци о мрежи из 2010. године чини тринаест дома:

1. Дом за децу и омладину „Вера Благојевић“, Бања Ковиљача
2. Дом за децу и омладину „Вера Радивојевић“, Бела Црква
3. Дом за децу и омладину „Јефимија“, Крушевац
4. Дом за децу и омладину „Станко Пауновић“, Неготин
5. Дом за децу и омладину „Душко Радовић“, Ниш

⁷ Од укупног броја корисника 10 је оболело од душевних болести и они не улазе у ову категорију са сметњама у развоју/инвалидитетом.

6. Дом за децу и омладину „Споменак”, Панчево
7. Дом за децу и омладину „Мирослав-Мика Антић”, Сомбор
8. Дом за децу и омладину „СОС Дечије село др Милорад Павловић”, Сремска Каменица
9. Дом за децу и омладину „Петар Радовановић” Ужице
10. Домско одељење „Христина Маркишић”, Алексинац (уз ЦСР)
11. Домско одељење „Младост”, Крагујевац (уз ЦСР)
12. Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Београд - Радна јединица „Стационар ”, Београд; Радна јединица „Смештај уз интензивну подршку”, Београд; Радна јединица „Стационар за мајку и дете“, Београд; Радна јединица „Јован Јовановић Змај”, Београд; Радна јединица „ Дринка Павловић“, Београд; Радна јединица „ Моша Пијаде“, Београд; Радна јединица „ Драгутин Филиповић Јуса”, Београд; Радна јединица ” Звечанска 52” Београд.
13. Домско одељење „Ђуприја“ у Ђуприји (уз ЦСР)

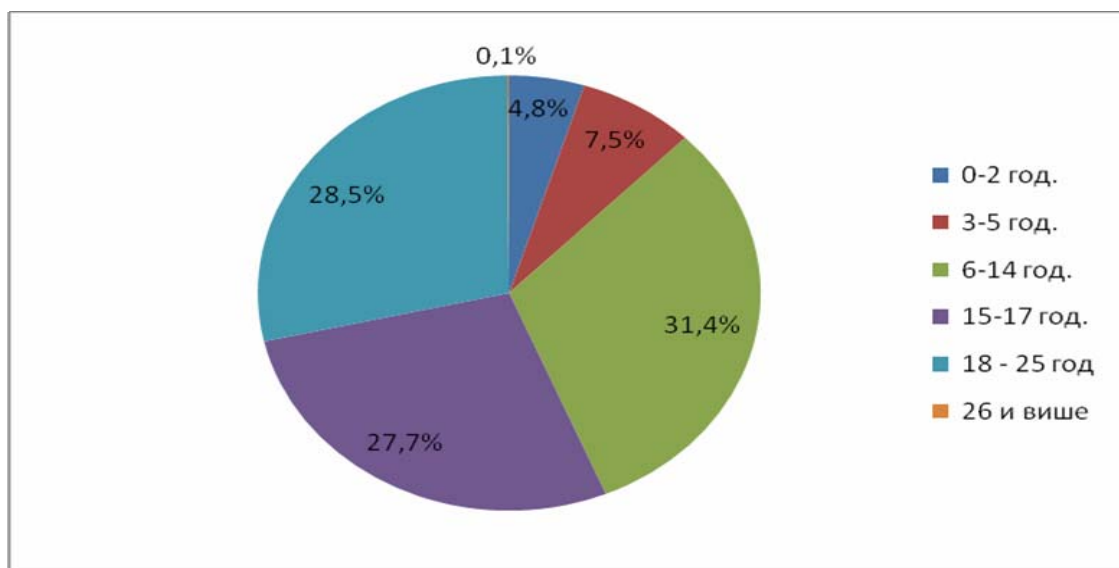
Почетком 2011. године Дом Ђуприја је престао са радом, тако да није саставни део интегралног извештаја а Домско одељење „Младост”, Крагујевац је имао кориснике на домском смештају у првој половини 2011. године.

У првом делу ће бити представљене демографске карактеристике корисника., корисници према старости и роду. Затим ћемо представити карактеристике корисника према неколико кључних димензија: разлог смештаја и дужина боравка, место пребивалишта пре смештаја у установу, број и карактеристике корисника са сметњама у развоју, образовна структура, квалитет и динамика односа са породицом и сродницима, старатељска заштита, разлози престанка смештаја. У трећем делу приказа корисника на смештају у домовима за децу и младе биће приказани корисници према изложености насиљу.

3.1.1 Карактеристике корисника према старости, роду, пребивалишту и разлозима смештаја

У установама за смештај деце и младих у 2011. години било је укупно 931 корисника, од тог броја 71,4% чинила су деца, а 28,5% млади. Такође је био смештен и један одрастао корисник. Број корисника на смештају је смањен у односу на претходну годину за 9,4%.

Графикон 3. Старосна структура корисника у домовима за смештај деце и младих

Када је реч о **родној структури** корисника на смештају у 2011. години, процентуално гледано, било је 55,4% дечака и 44,6% девојчица. Дечаци чине већину у свим старосним групама, изузев најмлађе групе корисника, деца до 3 године старости о чему ће бити нешто више речи у наставку текста. Најизраженија родна неравнотежа запажа се у старосној групи 6-15 година, где дечаци бележе удео од 60%. Уназад последњих неколико година уочљив је тренд већег удела мушке популације у овој групи установа. У том смислу овај тренд је настављен и у 2011. години. Нажалост, подаци на основу којих сачињавамо извештај не пружају могућност идентификовања разлога већег броја дечака у ове установе, нити могућност праћења узрока наставка овог тренда. За бољи увид било би потребно прикупити детаљније податке о разлозима смештаја, али и разлозима напуштања установа.

С обзиром да Закон о социјалној заштити не предвиђа **смештај деце до 3. године** у установе социјалне заштите, унутар ове групе установа, децу до 3 године смешта само *Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Београд* из Звечанске улице. Деца до 3. године смештена су унутар две организационе јединице: РЈ „Стационар“ и РЈ „Смештај уз интензивну негу“. У 2011. години било је укупно 45 деце до три године, а на дан 31.12.2011. године на смештају је остало још 26 деце.

Родна структура унутар групе деце до 3. године се разликује од родне структуре деце старијих узраста. Као што је већ поменуто, једино је унутар ове старосне групе забележен већи удео девојчица на смештају, 56% према 44% дечака.

Према извештају Центра за заштиту одојчади, деце и омладине Београд из Звечанске у стационарној заштити је знатно мањи број деце до 3 године старости у односу на предходне године, што стручни радници *Центра* сматрају последицом концепта и политике заштите деце без родитељског старања који су јасно дефинисани Законом о социјалној заштити према којем се „детету млађем од три године не обезбеђује домски смештај“. Процентуално посматрано, у 2011. години на смештају је било 54% мање деце овог узраста него у 2010. години.

У стационар Центра у Звечанској је у току 2011. године ипак примљено 20 деце млађе од 3 године и то у РЈ Стационар 13 деце и РЈ Стационар уз интензивну подршку 7 деце. Примљена су деца здравствено угрожених родитеља (са психијатијским проблемима), родитељима оболелим од болести зависности (10 случајева) или су сама деца здравствено угрожена (3 случаја). Шесторо деце је претходно, због потребе обезбеђења ургентне заштите и животне угрожености, смештено у прихватилиште, након чега је извршен премештај на одељења стационара. Седморо деце примљени су у току 2011. године у РЈ Стационар уз интензивну подршку након дугог боравка у здравственим установама јер

„Родитељи нису били способни да прихвате проблем са којим се дете родило, односно да одговоре на потребе детета, а систем социјалне заштите није понудио никакво алтернативно решење“ (Из извештаја Центра за заштиту одојчади, деце и омладине Београд за 2011. годину)“.

Од укупно 45 деце, за 19 деце стационарна заштита је била привремено решење јер су у току 2011. године променила смештај, односно петоро деце је враћено у биолошку породицу, троје деце је усвојено, двоје деце чије је здравље било угрожено је умрло, а највећи број, десеторо деце је измештено у хранитељске породице. Као што је наведено, 31.12.2011. године је 26 деце било још увек на смештају у овој установи.

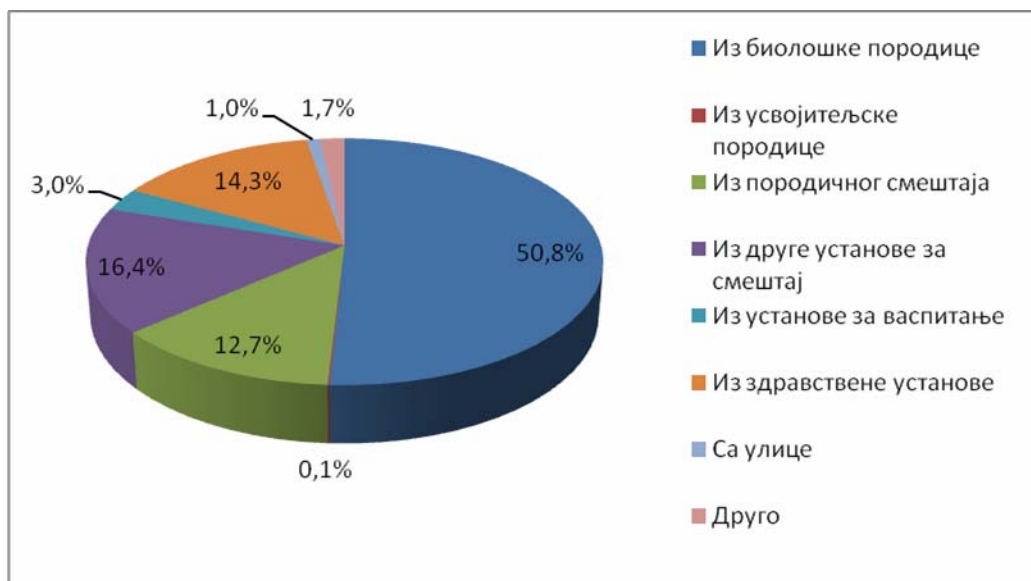
Од укупног броја деце свих узраста смештених у домове у 2011. години, с обзиром на **место пребивалишта и средини у којој су боравили пре смештаја у установу** 56,3% деце је из других општина, а 41,5% са територије општине или града у којој се налази дом. Сличан је однос и у популацији младих корисника домског смештаја. Наиме, 55,9%

младих је са територије других општина, а 42,2% корисника са територије општине у којој се налази дом.

У поређењу са претходним годинама настављен је тренд смештања деце и младих ван матичних општина и градова, што је веома неповољно.

Када је реч о **средици** из које су корисници дошли у установу, 50,8% корисника у дом је дошло из биолошке породице. Овако висок удео корисника који на смештај долазе из биолошких породица указује на и даље велику потребу за снажнијом, усаглашенијом и ургентном подршком примарној породици која би требала да буде пружена са свих нивоа.

Графикон 4. Деца и млади према средини из које су дошли

Међу осталим срединама 16,4% деце долази из *других установа за смештај корисника*, 14,3% из *здравствених установа*, а 12,7% из *породичног смештаја*.

Најчешћи **разлог смештаја** деце и младих у овим домовима је *неадекватно родитељско старање* код 19,9% корисника. Након овог разлога, прилично су уједначени разлози: *родитељи нису у могућности да одговоре на потребе детета* (за 17% корисника), *родитељи потпуно лишени родитељског права* (за 16,6% корисника) и корисници чији су *родитељи делимично лишени родитељског права* (за 15,8% корисника).

Најмање је корисника чији су родитељи непознати (1,9%) и корисника чији су родитељи лишени пословне способности (2,1%), а 4,8% је корисника чији су родитељи умрли. (графикон 5.)

Графикон 5. Деца и млади према разлогу смештаја

3.1.2. Корисници према дужини боравка, сметњама у развоју, образовању, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја

Посматрајући **дужину боравка** корисника смештаја, готово половина корисника, тачније 44% је у 2011. години на смештају у домовима боравила дуже од пет година. На дан 31.12.2011. год. било је 33% корисника смештено дуже од пет година.

Табела 7. Корисници према дужини боравка

Дужина боравка	%
до 6 месеци	10,8%
7 месеци – 1 год	14,8%
2 - 3 године	18,3%
4 -5 година	12,6%
6-7 година	13,7%
8-10 година	15,1%
Преко 10 година	14,7%

Учешће корисника који у домовима бораве до годину дана у претходне три године се није много мењало (у 2009. години 25,6%, у 2010. години се тај број смањио на 19%, а у 2011. је поново порастао на 25,6%).

Приметно је, међутим, повећање броја деце и младих који у домовима бораве дужи низ година те теже излазе из установа и налазе алтернативне облике становања. Тако је број деце која у дому проведу од 4 до 7 година у 2011. години износио 26,3%, што је више него у претходне две године (23,5% у 2009 и 21% у 2010). Такође је у односу на претходне две године повећан и број деце која бораве дуже од 8 година (у 2011. години 29,8% деце, а у 2010. години 23,8% корисника је боравило дуже од 8 година).

Када је реч о дужини боравка деце до 3 године, од 45 деце која су боравила у Центру за заштиту одојчади, деце и омладине Београд у Звечанској, троје је боравило дуже од две године, а деветоро деце од годину до две године. Остала деца, односно њих 33 је у Звечанској боравило до годину дана, да би се број те деце на дан 31.12.2011. године смањио (остало је само 16 деце).

У овим установама је у 2011. години боравило укупно 403 деце и младих **са сметњама у развоју**. Од укупног броја деце и младих са сметњама у развоју, 81,14% су чинила деца, а 18,86% млади. Уколико посматрамо удео корисника са сметњама у развоју у односу на све кориснике на смештају у овим установама, чак 43,3% деце и младих имају сметње у развоју. Доминантан облик су интелектуалне тешкоће пошто 66,5% деце и младих има овај облик сметњи у развоју. Следећа по бројности је група корисника са вишеструким сметњама у развоју, односно укупно 19,6% деце и младих, 4,2% корисника је са сензорним, а 3,2% корисника са телесним инвалидитетом.

Није могуће поређење по овим димензијама у односу на претходну годину, јер прошлогодишњи извештаји нису пружили поуздане податке за децу и младе са сметњама у развоју.

Када је реч о **образовању** деце и младих на смештају половина, односно 46,2%, деце и младих на домском смештају је у 2011. години било укључено у редовно образовање (предшколско образовање, основне и средње школе), а 20,7% је похађало специјалне основне и средње школе. Од укупног броја младих на смештају (268 корисника) чак 18,3% је на универзитетском школовању, што је значајан пораст у односу на претходну годину када је само 3% корисника похађало универзитет.

Због неадекватних старосних категорија, понуђених у обрасцу, није могуће израчунати обухват деце различитим нивоима и типовима образовања тако да се претходни подаци односе само на укупан број деце и младих обухваћених редовним образовањем. Много би значајније било приказати, односно анализирати обухват деце и младих појединим типовима образовања као пресек стања и полазиште за препоруке и унапређења. Услед тога нужно је да се у следећим циклусима праћења корисника свих група установа унапреди начин прикупљања података, конкретно старосна структура усклади на начин да буде могуће израчунавање обухвата деце нпр. основношколског узраста основним образовањем, итд.

На основу података о образовању корисника за 2011. годину могуће је уочити разлике у односу на 2010. и 2009. годину. Значајније разлике су регистроване у следећим областима уз напомену да се проценти односе на укупан број корисника, а не на обухват:

- повећање броја корисника у редовном образовању (са 36% у 2010. на 46, 2% у 2011. години) и повећање броја корисника на универзитетском школовању (са 3% у 2010. на 18,3% у 2011. години),
- значајан пораст младих на универзитетском образовању, на чак 18,3%

У односу на наведене значајније разлике, у осталим врстама образовања уочене су мање разлике у односу на претходне године, односно мало повећање броја деце која похађају неки од курсева за стручно оспособљавање (2,8%), младих који су завршили школовање и траже посао и мало смањење броја деце која су напустила школовање неоспособљена (1,6%).

Динамика и квалитет односа корисника са родитељима и другим блиским особама је и даље незадовољавајући. Мали број деце и младих, само 17,8% је одржавао редовне и квалитетне односе са најближим сродницима, при чему под редовним контактима подразумевамо да дете редовно контактира са породицом и сродницима и проводи викенде и празнике у породици. Такође је мали број, само 12,9% корисника који одржавају редовне контакте са родитељима у оквиру дома (најмање једном месечно). Иако је забележен благи пораст у односу на претходне године⁸ када је реч о случајевима

⁸ Редовни контакти и викенди и празници у породици (са 15% у 2009. и 2010. год, на 17,% у 2011.год) и редовни контакти у дому (са 7% у 2010. на 12,9% у 2011. години)

квалитетнијих контаката солидне динамике, генерални је утисак да и овакви, учесталији контакти обухватају само мали проценат деце и младих на домском смештају.

Велики удео од чак 24,1% корисника уопште није контактирао са члановима породице, а за мали број корисника, њих 3,8%, чланови породице су се интересовали само телефоном, док 2% корисника нема сроднике.

Највећи је удео од 39,4% корисника који су у 2011. години повремено или ретко те без предвидљиве динамике контактирали са својом породицом. Ипак, долази до благог смањења броја деце са повременим и ретким контактима са породицом⁹.

Као и у претходне три године за 25 деце постоји **судска одлука о начину одржавања личних односа** са родитељима, сродницима и другим блиским особама, док су одлуке о забрани контаката у 2011. години мање него у претходне две године (0,4% према 1%).

У току 2011. године, 65,2% корисника је било под старатељством, а 34,8% није било обухваћено ниједним обликом **старатељске заштите**. Од корисника који су били под старатељством, као најчешћи облик старатељске заштите доминира непосредно старатељство, у 90,4% случајева, а од осталих облика у малом проценту се јављају случајеви у којима је старатељ сродник или друга блиска особа – 6,1% и колективни старатељ у 3,5% случајева.

Поредивши са претходним периодом уочљив је благи пад броја корисника под непосредним старатељством¹⁰. Са друге стране, порастао је број корисника који нису обухваћени старатељством¹¹. Удео сродника као старатеља је непромењен и односи се на 4% корисника.

Када је реч о напуштању установа, односно **разлозима престанка смештаја** у домовима 213 корисника, односно 22,9% је напустило установу током 2011. године. Од укупног броја корисника који су напустили установе било је 121 дете (56,8%) и 92 младих (43,2%).

⁹ У поређењу са претходне 2 године, са сродницима је повремено контактирало 19% корисника у 2009., 25% у 2010. и 21% у 2011. години. Ретко и без предвидљиве динамике контактирало је 17% корисника у 2009., 22% у 2010. и 18% корисника у 2011. години.

¹⁰ 2011. год. 58,9%, 2010. год. 63%, а 2009. год. 60% корисника)

¹¹ 2011. год. 34,8%, 2010. год. 32%, а 2009. год. 34% корисника

У 2011. години најчешћи разлог престанка смештаја је *излазак из дома корисника оспособљених за самосталан живот*, а 12,7% корисника је изашло из установе користећи услугу *становање уз подршку*.

У односу на претходну годину је приметан је значајан пораст деце и младих који се враћају у биолошку или сродничку породицу. У табели 8. дати су разлози престанка смештаја у протекле 3 године.

Табела 8. Разлози престанка смештаја деце и младих у домовима за децу и младе у 2011, 2010 и 2009. години

Разлози престанка смештаја	2011	2010	2009
Вратили се у биолошку или сродничку породицу	18%	5%	25%
Премештени у другу установу	16%	20%	7%
Усвојени	6%	4%	8%
Премештени у хранитељску породицу	18%	18%	23%
Изашли из дома оспособљени за самосталан живот	20%	18%	23%

Уочљив је и даље висок удео корисника који су *премештени у другу установу* социјалне заштите те такође врло мали број усвојења деце корисника домског смештаја.

Број случајева у којима је разлог престанка смештаја корисника била смрт је смањен са 8 корисника у 2010. на 3 корисника у 2011. години. Као и у претходној години узрок смрти је у сва три случаја била болест.

У свим домовима за децу и младе заступљени су **програми рада са корисницима** међу које се убрајају: програми подршке осамостаљивању и већој самосталности младих, културно-забавни садржаји, спортско-рекреативни садржаји, радионичарски рад и рад у секцијама. Планирање и организација васпитно-образовног рада се као и претходних година ослањала на основе васпитно-образовног рада, Просветног савета Србије и

Упутстава за рад стручних сарадника са децом и младима. Васпитно образовни рад и други програми са децом организовани су у већини установа по принципу хомогенизовања група по узрасту. У васпитном раду се инсистирало на припреми за живот у породици и обавезама у домаћинству, што се остварује кроз заједничке активности у дому, рад секција, радионица, радних задужења и слично.

Према извештајима за 2011. годину око половине корисника је стално или повремено била укључена у све програме рада са корисницима, док је у програме подршке осамостаљивању било укључено 24% корисника. Из извештаја није могуће закључити који су разлози за мање интересовање и партиципацију корисника у овим програмима.

Такође је око половине корисника било радно ангажовано на *одржавању хигијене заједничких просторија и одржавању дворишта*.

Као и у претходном периоду за кориснике свих установа организовани су излети. Међутим, када је реч о летовањима и зимовањима само је половина установа успела да организује нешто од ових активности за своје кориснике:

„Финансијска подршка (за екскурзије, излете, матурске вечери, помоћ по изласку из институције итд.) деци варира од центра до центра и у великој мери зависи од материјалних могућности са којима располажу локалне самоуправе“ (Извештај о раду Дома Споменак Панчево за 2011. годину).

3.1.3 Корисници према изложености насиљу

У току 2011. године у дванаест домова за смештај деце и младих забележено је 14 случајева насиља над корисницима, а међу жртвама је било више дечака жртава насиља. Према старосној структури жртава, све жртве насиља су била деца, тј. корисници до 18 година.

Према **врсти насиља**, једанаест случајева насиља је регистровано као *физичко злостављање*, а три случаја као *сексуална злоупотреба*. Жртве физичког злостављања су девет дечака и две девојчице, а жртве *сексуалне злоупотребе* су два дечака и једна девојчица.

Починиоци насиља, односно **насилници** су у дванаест случајева били други корисници, а у два случаја су као насилници наведене особе ван установе. Поново, као и у претходном

периоду, није забележен ниједан случај насиља од стране радника запослених у установи, односно запослених. Међутим, с обзиром на метод прикупљања података било би тешко очекивати да установе региструју и пријаве такве случајеве, те да би у циљу објективнијих увида у ово питање и уопште квалитет услуге било потребно спровести испитивање задовољства корисника.

Број пријава упућених интерном тиму је у 2011. години износио 17, док је поднето 13 **кривичних пријава** против насилника.

Податак о броју случајева/жртава насиља регистрованих у установама социјалне заштите је почео да се евидентира од 2010. године. У поређењу са извештајима за претходну, 2010. годину, постоје сличности. Настављена је доминација два наведена облика насиља те у 2010. и 2011. години није забележен ни један други облик насиља (остале опције понуђене у обрасцу за извештавање су биле емоционална злоупотреба, занемаривање и немарно поступање и експлоатација). У пет домова за децу и младе су забележени случајеви насиља. Ако извештавање установа о појави насиља за 2011. годину поредимо са претходном годином, уочљиво је да се само једна од пет установа променила, док су остале четири установе бележиле појаву насиља и у 2010. години. На основу овога можемо да поставимо питање да ли су ово заиста једине установе код којих се јавља појава насиља или је реч о установама које једине отворено извештавају о овој појави. За закључивање о овим појавама и праксама било би неопходно продубити анализу, односно прикупити детаљније податке о распрострањености, типовима и специфичностима овог феномена.

Стручни радници у установама у наративним извештајима о раду наводе свакодневне ситуације интерпретирајући их на следећи начин:

“Напетости су присутне у односима старије и млађе деце, њиховим потребама и захтевима васпитача. Осећање беса или љутње је природна реакција на осујећење неких природних потреба. Свакодневно су присутне дечије чарке и грубље активно-спонтане игре, а повремено се сусрећемо и са вршњачким насиљем“ (Из Извештаја о раду Центра за заштиту одојчади, деце и омладине Београд у Звечанској улици).

Слично искуство бележе и стручни радници из Дома Споменак Панчево:

„Број деце са агресивним понашањем је велики, а вршњачки сукоби, иако најчешће вербални (провокације, увреде, подсмевања...) чести, неретко веома озбиљни и завршавају се физичким обрачунима, што је понекад захтевало интервенције екипа хитне помоћи и полиције“.

Међутим, колеге из Панчева извештавају нас да нису све ове случајеве бележили као случајеве насиља:

„(...) мишљења смо да се не ради о злостављању, већ о вршњачком насиљу које је последица карактеристика поремећаја код великог броја смештене деце (...) Агресивна испољавања веома је тешко сузбити јер велики број деце има поремећај понашања, лоше контролише напетост и тешко подноси фрустрације (због овога смо и тражили средства за ангажовање дечијег психијатра)“ (Наративни извештај Дома Споменак Панчево за 2011. годину).

На основу оваквих оцена, сматрамо да је могуће закључити да је насиље у домовима много чешће и распрострањеније, него што је то могуће уочити у извештајима о раду ових установа. Такође се намеће закључак да је и стручним радницима, као и корисницима неопходна подршка при сузбијању, али и у препознавању насиља. Додуше, уколико ову појаву поредимо са одговорима запослених о типу обука које су им потребне, уочава се да су и сами стручни радници свесни да постоји потреба о подршци и јачању капацитета стручног кадра у области препознавања и одговора на насиље. Наиме, међу најчешће идентификованим потребним обукама су наводили два акредитована програма обуке: *Подстицање просоцијалног и превенција агресивног понашања младих и Програм подршке професионалцима у раду са децом и младима са проблемима у понашању.*

3.2. Подаци о корисницима домског смештаја у домовима за децу и младе са сметњама у развоју

У овом делу извештаја биће представљене карактеристике корисника (деце, младих, одраслих и старијих) који су у току 2011. године били смештени у домовима за смештај деце и младих са сметњама з развоју. Ову групу установа по Одлуци о мрежи установа за смештај корисника чини шест домова:

- Дом за лица са аутизмом (у оквиру Центра за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју, Београд), Београд
- Дом "Ветерник", Нови Сад- радна јединица за смештај деце и младих и Радна јединица за смештај одраслих лица
- Дом „Колевка”, Суботица- Радна јединица „Стационар”, Суботица; Радна јединица „ Смештај уз интензивну подршку ”, Суботица; Радна јединица „Стационар за мајку и дете”, Суботица
- Дом "Сремчица", Београд- Радна јединица за смештај деце и омладине , Сремчица и Радна јединица за смештај одраслих лица, Сремчица
- Дом „др Никола Шуменковић”, Стамница -Радна јединица за смештај деце и омладине, Стамница и Радна јединица за смештај одраслих лица, Стамница
- Дом за децу и младе са аутизмом, Шабац

Важно је напоменути да за Дом за децу и младе са аутизмом Шабац постоји одлука о оснивању, али још увек нису створени услови за почетак рада овог дома и у наставку извештаја приказане су карактеристике корисника из осталих пет горе наведених домова.

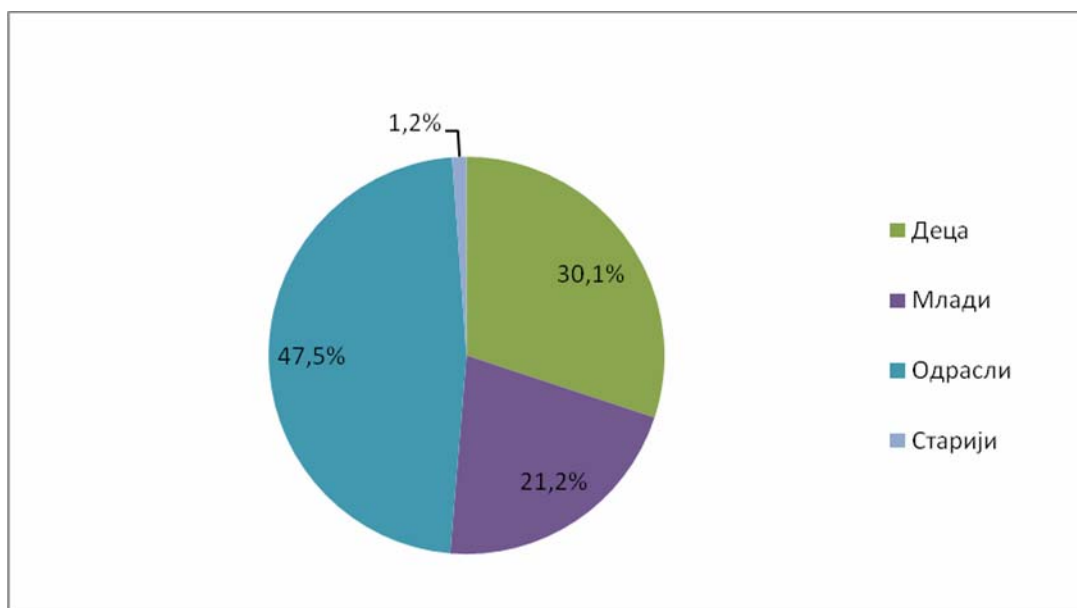
3.2.1. Корисници према старости, роду, пребивалишту пре смештаја и разлогу смештаја

У овим домовима је током 2011. године било је укупно 1553 корисника, а на 31.12.2011. на домском смештају било је 1485. корисника.

Од укупног броја корисника у 2011. години на домском смештају у установама за децу и младе са сметњама у развоју било је 467 деце, 330 младих, 738 одраслих и 18 старијих корисника.

Као и претходних година уочљиво је велико учешће одраслих корисника у овим домовима чак 47,5% а старијих корисника је 1,2%. Од укупног броја корисника у овим домовима деце је 30,1% а младих 21,2%.

Графикон 6. Корисници према старосним групама у установама за смештај деце и младих са сметњама у развоју.

У 2011. години било је 37 деце до 3 године старости , а 31.12. њих 26 и то у Дому „Колевка”, Суботица .

Када је реч о родној структури корисника на домском смештају у 2011. години, већи је број мушкараца у свим старосним групама. Процентуално гледано, у 2011. години било је 58,6% мушкараца и 41,4% жена у домовима за смештај деце и младих.

Посматрано према месту пребивалишта из кога су корисници смештени у домове може се видети да је највише корисника са територије других општина тј. да су домови прилично удаљени од места пребивалишта биолошких или сродничких породица корисника.

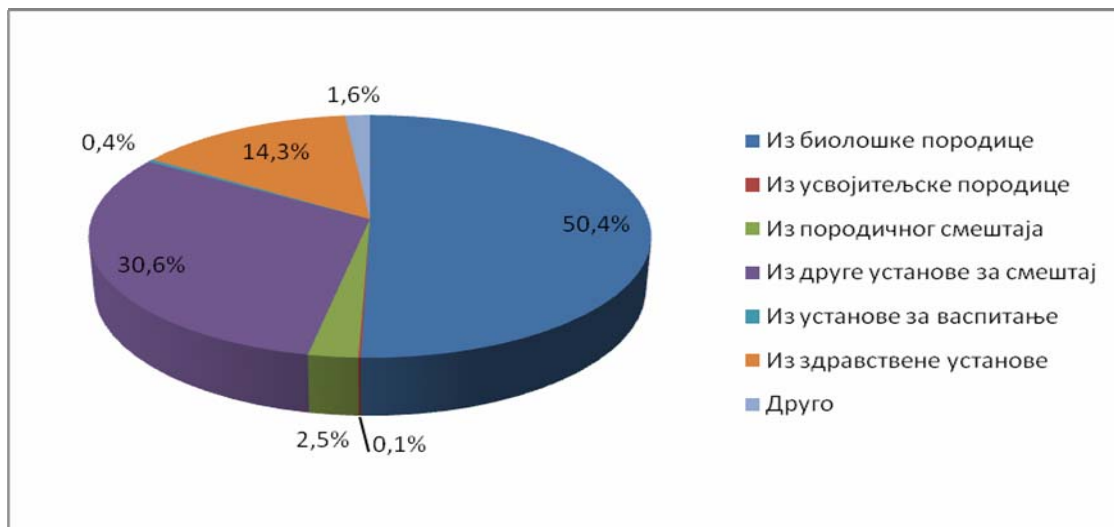
Са територије других општина је 77,7% корисника, од тога 46,3% је одраслих корисника, 31,4% деце, 20,9% младих и 1,4% старијих корисника.

Са територије општина/градова у којој се домови налазе је 17,4% корисника, а са територије бивших држава СФРЈ и других територија је 4,9% од укупног броја корисника.

Извештаји домовна за смештај деце и младих са сметњама у развоју за 2011. годину показују да је највећи број деце и младих у ове домове дошао из биолошких породица 50,4%, затим из

других установа за смештај 30,6%. Из породичног смештаја у домове је смештено 2,5% а из здравствене установе 14,3% деце и младих (графикон 2.)

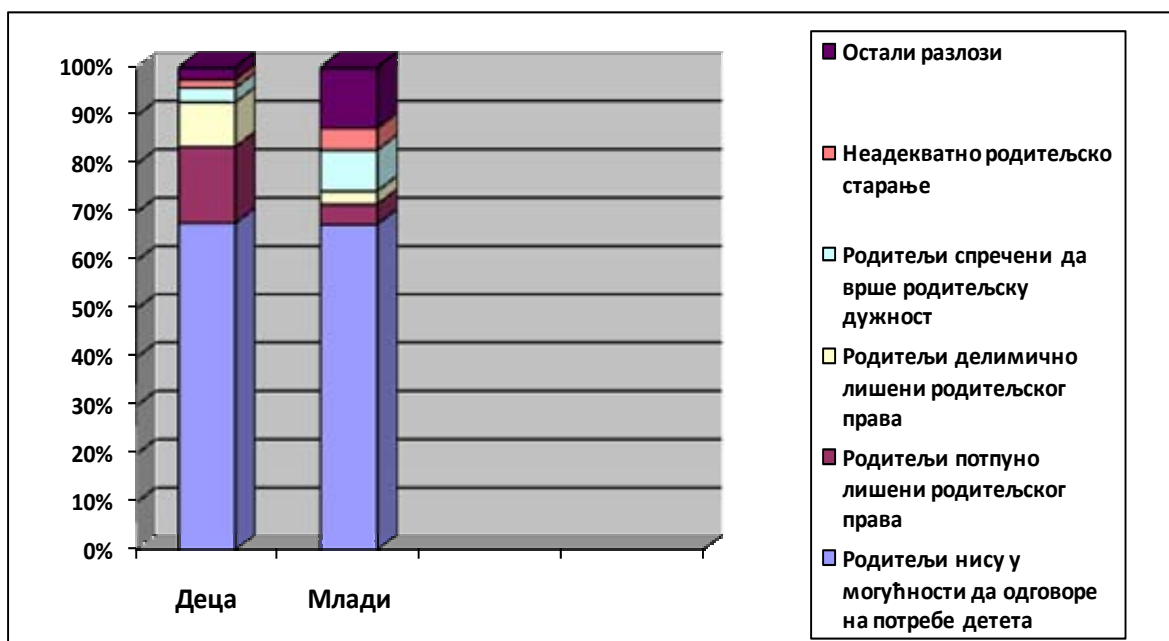
Графикон 7. Деца и млади према средини из које су дошли

Висок удео деце и младих који на смештај долазе из биолошких породица указују на велику потребу за снажнијом подршком примарној породици.

Доминантни разлог смештаја деце и младих у ове домове је као и претходних година је немогућност родитеља да одговоре на потребе детета код 67,9% деце и 67,6% младих корисника (Графикони 3.)

Графикон 8. Деца и млади према доминантном разлогу смештаја

Из годишњих извештаја о раду не можемо видети разлоге због којих родитељи нису били у могућности да одговоре на потребе детета.

Доминантни разлози смештаја за 738 одраслих корисника у овим домовима је неадекватно породично старање (38,5% корисника), непостојање ближих сродника (26% корисника) и неспремност породице да се брине о кориснику (22,1% корисника). Разлог смештаја код 18 старијих корисника је непостојање ближих сродника. Ови разлози смештаја одраслих и старијих корисника доминантни су годинама уназад, што не чуди с обзиром да је реч о корисницима који изузетно дуго бораве у овим домовима, чак и преко двадесет година.

3.2.2. Корисници према дужини боравка, сметњама у развоју, образовању, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја

Највећи удео међу корисницима бележе они који бораве у установи веома дуго. У 2011. години у категорији корисника који бораве у установи између 11 и 19 година било је 30,2% корисника. Двадесет и више година у овим домовима борави 26,5% корисника, 24,9% је у домовима од 6 до 10 година а за 12,4% корисника је дужина боравка у овим домовима од 2 до 5 година. До годину дана у овим установама остаје само 6% корисника.

Табела 9. Корисници према дужини боравка

Дужина боравка	%
до 6 месеци	3%
7 месеци – 1 год	3%
2 - 5 година	12,4%
6 -10 год	24,9%
11-19 год	30,2%
20 год и више	26,5%

Дуг боравак корисника у овим домовима уз чињеницу да су доминантни разлози смештаја немогућност родитеља да одговоре на потребе детета, неадекватно породично старање или непостојање ближих сродника отвара бројна питања о постојећим институционалним и ванституционалним облицима подршке деци и младима са сметњама у развоју, али и

особама који прерастају ову узрасну групу, а и даље бораве у установама овог типа. Ово такође указује и на слабу подршку породици која има дете са сметњама у развоју али и о неразвијености сродничких мрежа.

Раније је напоменуто да је у Дому „Колевка”, Суботица у 2011. години на домском смештају било 37 деце до 3 године старости. На основу извештаја овог дома уочљиво је да је у 2011. години 6 деце у дому боравило од 0-2 месеца, од 3-6 месеци 11 деце а од 7-12 месеци седморо деце. Од једне до две године у дому борави 9 деце а преко две године 4 деце. Дакле, од укупног броја деце узраста до 3 године 83,8% у овом дому борави дуже од два месеца, али се разлози њиховог боравка, дужег од законом прописаног, из годишњег извештаја о раду не могу видети осим што се наводи да постоји сагласност министарства.

Када је реч о **корисницима према врсти сметњи у развоју/инвалидитета** подаци показују да је од укупног броја корисника у 2011. години 82,5% са интелектуалним тешкоћама од чега 26,4% деце, 22,6% младих, 57,6% одраслих и 1,3% старијих корисника. Са вишеструким сметњама у развоју/инвалидитетом је 11,5% корисника, телесним и сензорним инвалидитетом 1,7 % корисника, а 0,6% корисника има душевну болест. Са первазивним развојним поремећајима је 3,7% корисника и то деце и младих.

У 2011. години од 797 деце и младих у домовима само је 154 похађало школу (19,3%). Специјалну основну школу је похађало 84 деце и 11 младих. Предшколску установу је похађало 7 деце, у специјалну средњу школу је ишло двоје деце и 22 младих, а школу за основно образовање одраслих је похађало 18 младих корисника. У 2011. години је 10 младих корисника напустило школовање. Редовну основну и средњу школу није похађао ниједан корисник. Ове податке не можемо поредити са претходним годинама зато што раније нису прикупљани кроз годишње извештаје о раду домова за децу и младе са сметњама у развоју.

Структура корисника према **начину одржавања контаката са породицом и сродницима** показује да највећи број корисника нема контакте са сродницима – 29,3%.

Ретке контакте без предвидљиве динамике има 15,6% корисника док континуирано, али ређе него једном месечно са својим сродницима контактира 14,6% корисника. Редовне контакте са породицом (у дому најмање једном месечно) има 11,5% корисника, а код 12,7% корисника редован контакт подразумева и провођење викенда и празника у

породици. За 11.1% корисника родитељи или сродници се само телефоном интересују, а од укупног броја корисника 5,1% уопште нема сроднике.

Највећи број корисника у овим установама је под **непосредним старатељством** –38,1%. Као стараоци се код 36,3% корисника јављају сродници или друге блиске особе, а 25,6% корисника није под старатељством. Поредивши са претходним периодом уочљив је благи пад броја корисника под непосредним старатељством и повећан интерес сродника да прихвате улогу старатеља.

Пре него што прикажемо **разлоге престанка смештаја корисника** по старосним групама важно је нагласити да је доминантни разлог престанка смештаја на нивоу укупног броја корисника у овим установама смрт корисника и да је ово вишегодишњи тренд. Позитиван тренд који је по овом питању постојао 2008. године у смислу да су доминантни разлози престанка смештаја били премештај у хранитељску породицу и враћање у биолошку или сродничку породицу се током година изгубио, тако да је и у 2011. години у овим установама на нивоу укупног броја корисника смрт доминантни разлог престанка смештаја.

Графикон 8. Деца и млади према разлогу престанка смештаја

Уколико се посматрају деца и млади у 2011. - за њих 47 је смештај престао по разним основама, од тога се у биолошку породицу вратило 23,4%, у хранитељске породице премештено је такође 23,4%, док је у другу установу премештено 17 % деце и младих.

Смрт је доминантни разлог престанка смештаја за 36,2% деце и младих. Најчешћи узрок смрти је болест корисника.

У 2011. години је умрло 18 одраслих и старијих корисника тако да је и у овим старосним групама ово доминантни разлог престанка смештаја. Само 2 одрасла корисника су се вратила у биолошку породицу а један корисник је премештен у другу установу.

У процесу решавања права на смештај у ове установе у току 2010. године било је 60 корисника чији смештај није реализован услед недостатка расположивих места.

Културно забавни садржаји, радионичарски рад и рад у секцијама, су најзаступљенији видови активности особа са инвалидитетом у овим домовима.

У 2010. години 403 корисника у овим домовима је било радно ангажовано. Најчешћи облици радног ангажовања били су одржавање хигијене заједничких просторија и одржавање дворишних површина.

Спортске и креативне радионице, музичке, драмске и литерарне секције су најзаступљенији видови корисника када су у питању културно -забавни и рекреативни садржаји у овим домовима.

3.2.3. Корисници према изложености насиљу

Током 2011. године један корисник дома у Сремчици био је изложен насиљу у дому од стране другог корисника, али из извештаја овог дома не можемо видети који је облик насиља у питању нити ништа конкретније о самом случају осим да је корисник који је био изложен насиљу узраста од 6 до 14 година и да је злостављан од корисника истог тог узраста. Накнадно смо од стручног тима дома добили следеће информације:

„Конфликт о којем смо Вас известили кроз табеле се односи на кориснике код којих су већ примећени овакви облици понашања, што је и званично документовано у индивидуалним плановима услуга, за обојицу, који су потписани од стране надлежних Центара за социјални рад и Стручног тима наше Установе. У складу са овим документима, унутар наше Установе се интензивним дефектолошким третманима и другим психосоцијалним интервенцијама које спроводе надлежни психијатар, психолог, лекар, као и

други запослени, у складу са својим надлежностима, трудимо да редукујемо ове маладаптивне обрасце понашања и превенирамо последице истих. Све мере које смо предвидели и које свакодневно спроводимо, резултирале су значајном редукацијом ових облика понашања, о чему сведоче и бројни извештаји“.

3.3 Подаци о корисницима домског смештаја у заводима за васпитање деце и младих

Установе за васпитање деце и омладине су установе социјалне заштите које обезбеђују збрињавање, васпитање и образовање, професионално оспособљавање и здравствену заштиту деце и омладине са поремећајима у понашању и предузимају одговарајуће мере ради спречавања даљег нарушавања друштвених норми, вршење престапа и вршење кривичних дела. Према члану 127. Закона о социјалној заштити у установама за васпитање деце и омладине спровode се васпитне мере у складу са посебним законом.

У складу са посебним прописима (Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника) у установу се примају малолетници са изреченом васпитном мером упућивања у васпитну установу.

Услуге смештаја у завод, прихватилишта и прихватне станице за децу и омладину са проблемима у понашању и у сукобу са законом у Републици Србији, као и услуге предузимања мера спречавања даљих вршења кривичних дела и престапа деце и омладине пружају се у укупно три установе у Србији:

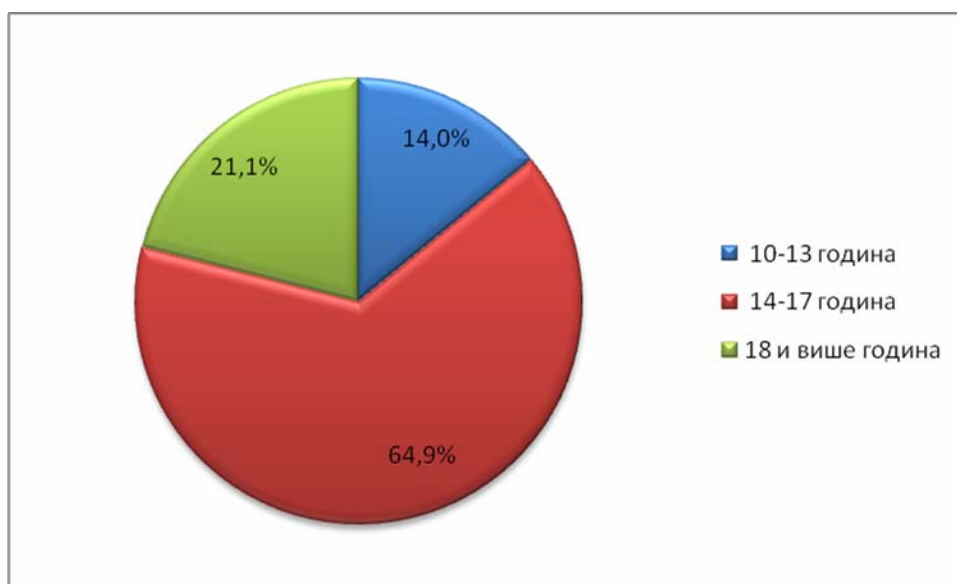
1. Заводу за васпитање деце и омладине Београд
2. Заводу за васпитање деце и омладине Књажевац
3. Заводу за васпитање омладине Ниш

Карактеристике корисника Завода за васпитање деце и омладине у 2011. биће приказане у три целине. У првом делу ће бити представљене карактеристике корисника према старости, роду, начинима упућивања у установу. Затим ће бити приказане карактеристике корисника према кључним димензијама: разлог смештаја и дужина боравка, сметње у развоју, образовна структура, квалитет и динамика односа са породицом и сродницима, старатељска заштита, разлози престанка смештаја. У трећем делу приказа корисника на смештају биће приказани корисници према изложености насиљу.

3.3.1. Карактеристике корисника према старости, роду, пребивалишту и разлозима смештаја

У 2011. години услугу домског смештаја је користило укупно 114 деце и младих, а на дан 31.12.2011. године 69 корисника. Тај број је на нивоу претходне, 2010. године, када је на домском смештају у овим установама било 115 корисника. Међутим, ове установе, смештају много више корисника у оквиру различитих организационих јединица о чему је било речи у првом делу извештаја.

Графикон 9. Старосна структура корисника

У родној структури и даље доминирају дечаци, који чине 75,4% (у 2010. години било је 78,4% дечака). Такође се наставља тренд повећавања учешћа деце до 18 година који је почео 2010, а настављен је и у 2011. години. У заводима за васпитање у току 2011. године није било ниједног корисника узраста од седам до девет година, а доминирају деца узраста од 14 до 18 година – 64,9%. Деце до 14 година која нису кривично одговорна било је 14,0%, а старијих од 18 година 21,1%.

Према **начину упућивања у установу** у 2011. години доминирају два основна начина, 48 корисника (42,2%) је у установу упућено по одлуци суда, а 66 корисника (57,8%) је смештено у Заводе од стране органа старатељства.

3.3.2. Корисници према дужини боравка, сметњама у развоју, образовању, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја

Подаци о **дужини боравка** указују да је и у 2011. години највећи број корисника је боравио од једне до две године (32,5% корисника), а најмањи је удео корисника који бораве 5 и више година 2,6%. С обзиром да се боравак од три до четири године у установама овог типа сматра пролонгираним боравком, није занемариво да чак 14,9% корисника борави дуже него што је очекивано.

Табела 10. Корисници према дужини боравка

Дужина боравка	%
до 6 месеци	28,9
7 – 11 месеци	21,1
1 - 2 године	32,5
3 -4 година	14,9
5 и више година	2,6

Од укупно 114 корисника, 33 корисника је са **сметњама у развоју**, при чему су код највећег броја корисника евидентиране интелектуалне тешкоће (29 корисника), а 4 корисника је са вишеструким сметњама у развоју. У односу на прошлогодишње извештаје, такође је могуће изразити сумњу у број деце са интелектуалним тешкоћама схваћеним као сметње у развоју, односно инвалидитет ове деце. Корисници смештаја ових установа свакако имају сложене и вишеструке тешкоће у емоционалном и социјалном развоју и функционисању, при чему је најчешће реч о комбинацији проблема у понашању са психијатријским тешкоћама те склоностима ка употребљавању психоактивних супстанци.

Када је реч о **образовању корисника** укупно 55, односно 48,3% корисника завода за васпитање је похађало основну школу. Међутим, као и у случају са подацима из претходне групе установа – Домова за смештај деце и младих, због неадекватног приказивања старости корисника, није могуће израчунати обухват деце одређеног узраста припадајућим нивоима образовања. Могуће је уочити да је међу децом која су похађала основну школу, један број деце старијег узраста, односно деца средњешколског узраста која су још увек у основним школама и чак 3 младих, старијих од 18 година. Ипак, ситуација је повољнија када је у питању број деце која не похађају никакву школу, пошто

се број ове деце значајно смањио: од 40% у 2009., преко 45,57% у 2010. на само 3 деце, тј. на 2,63% у 2011. години. Нажалост, наративни извештаји завода нису прецизирали узроке овакве промене.

Са родитељима и члановима породице је редовно контактирало и проводило викенде и празнике у породици само 49,12% корисника, што је ипак више него у 2010. години. Континуирано, али без предвидљиве динамике (мање него једном месечно) контактирало је 24,56% корисника, али иако мање него претходних година значајан број деце уопште не контактира са породицом, родитељима или сродницима - чак 14,9% корисника. Као и претходних година, настављен је тренд веома слабог посећивања корисника у заводима од стране родитеља, чланова породице или блиских особа. Само 1,75% корисника је на такав начин остваривало контакте са породицама.

Ако ретке контакте са родитељима (4,38%), ситуације у којима се родитељи само телефоном интересују за дете (5,26%) и одсуство контаката са сродницима посматрамо заједно, уочавамо да чак 24,54% деце остварује веома слабе контакте са родитељима и сродницима што је свакако веома неповољно за ту децу, њихову успешну ресоцијализацију, али и квалитет њиховог емоционалног развоја уопште. Било би занимљиво испитати у каквом је односу слаба породична кохезија након смештаја деце у заводе са ситуацијом која је претходила њиховом смештају, односно детаљније се позабавити породичном ситуацијом ове деце уопште, а нарочито групе деце и младих која имају никакве или ретке контакте са породицом.

Када је реч о **старатељској заштити** као и претходне године, велики број корисника није под старатељством (42,98%), док је под непосредним старатељством 55,26% корисника. За само 1,75% корисника сродник или друга блиска особа је вршилац дужности старатеља. У односу на претходне две године, настављен је тренд непосредног старатељства као доминантног облика старатељства који је у малим процентима расте (44,4% у 2009, 46,7% у 2010. на 55,2% у 2011. години).

Када је реч о напуштању установа, односно **разлозима престанка смештаја** од 45 корисника који су у 2011. години напустили смештај, само се код осморо корисника радило о истеку васпитне мере (17,7%). Чак 10 корисника је упућено у Васпитно-поправни дом, односно примењен је рестриктивнији облик заштите (22,22%). Самовољно је

установу напустило 9 корисника, а за највећи број од 17 корисника није прецизиран разлог престанка смештаја¹².

Од укупно осморо деце који су напустили завод пошто им је истекла васпитна мера, седморо деце се вратило у биолошку породицу, а једна млада особа је започела самосталан живот.

У току 2011. године велики број корисника је био стално или повремено укључен у различите **програмске активности** које се реализују унутар ових установа као саставни део програма рада завода. Највећа укљученост је била у васпитне програме рада, затим у културно-забавне, спортско-рекреативне садржаје и програме подршке осамостаљивању.

3.3.3. Корисници према изложености насиљу

У 2011. години је евидентирано 18 случајева, односно 15,8% корисника су били **жртве насиља**. Од укупно 18 жртава насиља, 16 жртава је узраста од 14 до 18 година, 17 је дечака, а само једна девојчица.

Према **врсти насиља** у овим установама континуирано доминира физичко насиље. Наиме, било је девет случајева физичког насиља, шест случајева експлоатације и два случаја других облика насиља. Као и у домовима за смештај деце и младих, случајеви насиља, генерални однос према насиљу међу корисницима или насиље према запосленима, још увек се од стране стручног кадра третирају као појединачни испади корисника који су *логична последица специфичних појединачних ситуација у којима се они налазе*. Наводимо део наративног извештаја Завода у Нишу који илуструје учесталост и интензитет различитих облика и испољавања насиља и указује да је оно често распрострањеније него што нам то подаци могу показати:

„Чести су случајеви агресивно-деструктивног понашања, праћеног самоповређивањем и суицидалним идејама у ситуацијама злоупотребе психоактивних супстанци и коришћења алкохола, опијата и наркотика. У таквим околностима стручни радници су

¹² Само су колеге из Завода у Књажевцу образложили „друге разлоге“: вратили се у породицу, осамосталили се или су премештени дом за децу и младе.

предузимали интензивне мере пре свега на заштити њиховог физичког и менталног здравља у сарадњи са Службом хитне помоћи, МУП - ом, Клиником за заштиту менталног здравља и сл. Наведене ситуације иницирале су код васпитаника изражену деструкцију према имовини установе, вршење кривичних дела у граду, физичко малтретирање појединих физички слабијих васпитаника, често агресиван однос и према особљу установе и према овлашћеним службеним лицима. Код појединих васпитаника, посебно оних са сниженом емоционалном стабилношћу и прагом толеранције, често је деструктивно понашање према имовини било резултат агресије коју су према њима испољавали физички јачи васпитаници и представљало је својеврстан апел за помоћ с обзиром да је код таквих васпитаника присутан страх да изнесу проблем и траже решење истог. Било је таквих појединачних испада али су их стручни радници установе на време дијагностиковали и предупредили“.

Овакви случајеви насиља такође нам указују на део свакодневног рада стручњака који је очигледно веома чест, а захтеван и одговоран:

„Као посебу врсту активности стручних радника установе треба истаћи ангажовање на плану заштите васпитаника посебно када има индиција да се ради о злостављању или занемаривању било које врсте. У таквим ситуацијама Интерни тим Завода за заштиту деце од злостављања и занемаривања предузимао је енергичне мере укључујући и хитно раздвајање злостављача од жртве (ако се ради о судским случајевима хитно сазивање Већа за малолетнике код надлежног суда у циљу контроле изречене васпитне мере)“

(Из Извештај о раду Завода за васпитање деце и омладине Ниш за 2011. годину)

У том смислу, могуће је изнети исти закљак као и у случају домова за децу и младе, односно да је насиље у домовима много чешће и распрострањеније, него што је то могуће уочити у извештајима о раду ових установа. Такође је и стручним радницима и корисницима неопходна подршка при сузбијању, али и у препознавању насиља.

Према **врсти насилника** у 17 од 18 случајева реч је о *другом кориснику*, а у само једном случају о особи ван установе. Од укупно 18 случајева насиља поднете су само четири кривичне пријаве, три против корисника завода, а једна против особе ван установе која је починила насиље над корисником завода. Извештаји завода не наводе разлоге због којих су поднете само 4 кривичне пријаве, односно на који начин се поступало са осталим насилницима.

4. Закључци и препоруке

Упркос свим нормативним, концептуалним и практичким напорима у процесу деинституционализације и позитивним помацима који су евидентни у овој области у протеклој деценији, када су у питању деца и млади, али и корисници других узраста, у установама за смештај деце и младих уочљиви су и трендови који не прате позитивне реформске праксе.

Потребно је, пре свега, нагласити да се свака анализа овог типа суочава са два крупна недостатка: први се односи на неодговарајући квалитет података који проистиче из садашњег начина вођења евиденције установа за смештај, а други на недостатак јасно дефинисаних стандарда у бројним аспектима збрињавања са којима би се могле недвосмислено упоредити карактеристике и услови актуелне институционалне бриге о деци и младима. Када је у питању неодговарајући квалитет података, он се испољава вишеструко: у неодговарајућем формату (недостатак микроподатака о корисницима и запосленима спречава продубљење анализе карактеристика различитих подгрупа и повезаности њихових карактеристика са условима у установама) и недовољној прецизности и поузданости података (подаци о величини појединих група унутар једне установе могу варирати у различитим табелама). Када су у питању стандарди са којима би требало уређивати праксу, они су присутни само делимично, у мери у којој их дефинише закон, као и кроз правилнике који су формално важећи, али су застарели јер су дефинисани у сасвим другачијим друштвеним условима и у оквиру другачијег система социјалне заштите.

Ова ограничења треба имати у виду када се прате налази анализе. Ипак, и у оквиру наведених ограничења, на основу података добијених из двадесет установа, било је могуће уочити основне карактеристике у раду ових установа и корисничких група у њима.

Анализа је указала на неколико крупних проблема везаних за институционално збрињавање деце и младих.

Први проблем представља велики број корисника који су смештени у ове установе. Подаци су указали да број корисника смештених у установама за децу и младе премашује број од 50 корисника који предвиђа Закон о социјалној заштити. С обзиром

да су ове установе још увек у процесу трансформације, у наредном периоду установе ће наставити да усклађују смештајне капацитете и број корисника са нормативима.

Други велики проблем представља то што у овим установама бораве заједно деца, млади, одрасли па чак и старији корисници, превасходно у домовима за децу и младе са сметњама у развоју.

Трећи проблем представља претерано дуго задржавање изразите већине корисника. Најдужи боравак је у домовима за децу и младе са сметњама у развоју где чак 26,5% корисника остаје преко двадесет година што отвара бројна питања о постојећим институционалним и ванституционалним облицима подршке деци и младима са сметњама у развоју, али и особама које прерастају ову узрасну групу а и даље бораве у установама овог типа.

Четврти кључни проблем представља изразито висока заступљеност деце и младих са сметњама у развоју/инвалидитетом у свим установама, уз истовремено неадекватне услове у погледу приступачности. Наиме, у свих 20 установа за смештај деце и младих, од укупног броја корисника смештених у ове установе 76,2% корисника је са сметњама у развоју/инвалидитетом. Од укупног броја све смештене деце и младих у установама за децу и младе удео деце са сметњама у развоју је 67,3%, а младих са сметњама у развоју 66,4%. Овако високо учешће деце и младих са сметњама у развоју/инвалидитетом дугује се делом томе што управо оваква деца и млади бивају истиснути из породичних оквира, посебно у условима неодговарајуће подршке породици. Други важан разлог за овакав удео деце са сметњама у развоју/инвалидитетом међу корисницима, последица је процеса трансформације, односно деинституционализације која се лакше спроводи на групама корисника које не одликују сметње у развоју/инвалидитет.

Пети кључни проблем представља присуство насиља у домовима, на које указују извештаји. Доминантна врста насиља је физичко насиље које је најчешће између самих корисника у домовима. Оскудни подаци из извештаја указују да је у условима забележених случајева насиља и корисницима и стручним радницима неопходна подршка при сузбијању и препознавању насиља у институционалним условима. Такође је, и код корисника и код стручних радника, неопходно унапређивати механизме повећавања сензибилности за насиље.

Подаци на основу којих је сачињен овај извештај не дају могућности да се подробније испитају фактори који доводе до институционализације деце и младих. Оно мало података који могу да делимично осветле улаз у институције указују да су доминантни разлози смештаја у установама за смештај деце и младих немогућност родитеља да одговоре на потребе детета, неадекватно родитељско/породично старање или непостојање ближих сродника. Ови подаци уз податке о дужини боравка између осталог указују и на слабу подршку породици и неразвијеност сродничких мрежа. Такође је слабо развијена и мрежа услуга у локалној заједници.

Подаци не омогућавају никакве увиде у потребе и задовољство корисника, па је немогуће оценити субјективне аспекте овог облика социјалне заштите деце и младих из корисничког угла. Са друге стране, извесни подаци о условима рада и проблемима са којима се суочавају запослени су добијени у наративним извештајима установа. Ови подаци недвосмислено указују да запослени имају веома изражене потребе за различитим обукама и стручним усавршавањем у областима заштите деце и младих и стручних поступака и процедура. То представља добро полазиште за институционалне реформе, јер указује на високу мотивацију запослених да унапреде методе рада, упркос низу неповољних услова које смо претходно изложили.

Препоруке

- Кроз процес трансформације потребно је да одређени број установа у наредном периоду ускладе смештајне капацитете и број корисника са нормативима.
- Кроз процес трансформације установа за децу и младе даље развијати мале домске заједнице
- Даље развијати локалне услуге – услуге дневних боравака, становања уз подршку, подстицање самосталног живота и др.
- Развијати механизме саветодавне, психолошке и финансијске подршке примарној породици

- Обезбедити додатне едукације потребне професионалцима ангажованим у раду са децом и младима
- Даље развијати систем евиденције и прикупљања одговарајућих података и индикатора о карактеристикама корисника, пружаоцима услуга, услугама и квалитету услуга
- Развити систем контроле квалитета социјалних, здравствених и других услуга кроз систем супервизије, мониторинга, програме едукације и професионалног напредовања пружалаца услуга